

CERTAMEN OLYMPICUM LATINUM GRAECUMQUE MMXIX

BUNDESBEWERB "JUGEND ÜBERSETZT"
LATEIN-GRIECHISCH | KÄRNTEN 2019

GRIECHISCH

Humanistische
Gesellschaft
Kärnten

SODALITAS

LAND KÄRNTEN
Jugendreferat

Inhaltsverzeichnis

Sophokles, Philoktet.....	5
Sophokles, Philoktet (54 – 122, gek.).....	5
Sophokles, Philoktet 1222 - 1258.....	7
Thukydides	9
Thukydides I 22, 2-4.....	9
Thukydides III 82, 2; 4; 8.....	10
Vergleichstext: „Kickl’sche Wortspiele etc.“ (Furche 7.3.2019).....	11
Isokrates.....	12
Isokrates, Panathenaikos 30-32	12
Isokrates, Nikokles 5-9 = Antidosis 253-257	13
Platon, Phaidros.....	14
Platon, Phaidros 274b – 275d (gek.).....	14
Chariton - Chaireas und Kallirhoe	17
Chariton, Kallirhoe V 3, 1-7.....	17
Apollonios von Rhodos, Argonautika.....	19
Apollonios Rhodios, Argonautika II 309-345	19
Lukian, Charon oder die Betrachtung der Welt	21
cap.1.....	21
cap. 5 - 6	21
cap. 11.....	22
cap. 18 -19	23
cap. 23 – 24.....	24
cap. 24.....	24

Das Logo wurde entworfen von:

klogger communications | werbeagentur

a-9341 strassburg
st.margarethen-str. 4

a-9020 klagenfurt am wörthersee
feldkirchnerstr. 102

tel +43 4266 2464-0
mobil +43 699 1599 9646
skype:hiklogger
office@klogger.at
www.klogger.at

ZERTIFIZIERTE
ÖSTERREICHISCHE
WERBEAGENTUR

Folgende Kolleginnen und Kollegen haben an der Erstellung dieses Skriptums mitgearbeitet:

Astrid Eder
Alfred Leeb
Roland Schöffmann

Layout:
Ursula und Roland Schöffmann

Sophokles, Philoktet

In hohem Alter verfasste Sophokles die Tragödie *Philoktet*, mit der er im Jahre 409 v.Chr. den Sieg errang.

Odysseus und Neoptolemos, der Sohn des Achill, sind auf der Insel Lemnos eingetroffen, wo der an einer unheilbaren Fußverletzung leidende Philoktet vor einem Jahrzehnt ausgesetzt worden war. Während die Griechen vergeblich Troja bestürmten, fristete Philoktet sein einsames Leben. Sein Überleben sicherten nur Pfeil und Bogen des Herakles, ohne die – so lautet der Orakelspruch – Troja nicht eingenommen werden kann.

In der folgenden Szene zeigen sich die gegensätzlichen Haltungen und Ansichten des Odysseus und des jungen Neoptolemos:

Sophokles, Philoktet (54 – 122, gek.)

ΟΔ. Τὴν Φιλοκτῆτου σε δεῖ

ψυχὴν ὅπως λόγοισιν ἐκκλέψεις¹ λέγων.

Ὅταν σ' ἐρωτᾷ τίς τε καὶ πόθεν πάρει,

λέγειν Ἀχιλλέως παῖς· τόδ' οὐχὶ κλεπτέον·

[...]

ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο δεῖ σοφισθῆναι², κλοπεύς³

ὅπως γενήσῃ τῶν ἀνικῆτων ὀπλων.

Ἐξοῖδα καὶ φύσει σε μὴ πεφυκότα

τοιαῦτα φωνεῖν μηδὲ τεχνᾶσθαι κακά·

ἀλλ' ἠδὲ γάρ τοι κτῆμα τῆς νίκης λαβεῖν,

τόλμα⁴· δίκαιοι δ' αὖθις ἐκφανούμεθα⁵.

νῦν δ' εἰς ἀναιδῆς ἡμέρας μέρος βραχὺ

δός μοι σεαυτὸν, κᾶτα⁶ τὸν λοιπὸν χρόνον

κέκλησο⁷ πάντων εὐσεβέστατος βροτῶν.

NE. Ἐγὼ μὲν οὐς ἂν τῶν λόγων ἀλγῶ⁸ κλύων,

Λαερτίου παῖ, τούσδε καὶ πράσσειν στυγῶ⁹.

ἔφυν γὰρ οὐδὲν ἐκ τέχνης πράσσειν κακῆς,

οὔτ' αὐτὸς οὔθ', ὡς φασιν, οὐκφύσας¹⁰ ἐμέ.

Ἄλλ' εἴμ' ἔτοιμος¹¹ πρὸς βίαν¹¹ τὸν ἄνδρ' ἄγειν

καὶ μὴ δόλοισιν· οὐ γὰρ ἐξ ἐνὸς ποδὸς

ἡμᾶς τοσοῦσδε πρὸς βίαν χειρώσεται¹².

Πεμφθεῖς γε μέντοι σοὶ ξυνεργάτης ὀκνῶ¹³

προδότης¹⁴ καλεῖσθαι· βούλομαι δ', ἄναξ, καλῶς

δρῶν ἐξαμαρτεῖν¹⁵ μᾶλλον ἢ νικᾶν κακῶς.

ΟΔ. Ἐσθλοῦ πατρὸς παῖ, καὐτὸς ὦν νέος ποτὲ

γλῶσσαν μὲν ἀργόν¹⁶, χεῖρα δ' εἶχον ἐργάτιν¹⁷.

νῦν δ' εἰς ἔλεγχον¹⁸ ἐξιὼν ὀρῶ βροτοῖς

τὴν γλῶσσαν, οὐχὶ τᾶργα, πάνθ' ἠγουμένην.

¹ ἐκκλεπτοῦ: hintergehen, täuschen

² σοφίζω: schlau / listig ausdenken

³ ὁ κλοπεύς, εὖς: Dieb, heimlicher Übeltäter

⁴ τολμάω: wagen

⁵ ἐκφανῶ: Futur zu ἐκφαίνω: (im pass:) erscheinen

⁶ κᾶτα = καὶ εἶτα: und hernach, und dann

⁷ κέκλησο: „du sollst heißen“

⁸ ἀλγέω (hier:): schwer ertragen

⁹ στυγέω: verabscheuen, schaudern vor

¹⁰ οὐκφύσας = οὐ ἐκφύσας: gemeint ist „mein Vater“ (= Achill)

¹¹ πρὸς βίαν: gewaltsam

¹² χειρώω: (med.) in seine Gewalt bringen, überwältigen

¹³ ὀκνέω: zögern, Bedenken tragen

¹⁴ ὁ προδότης, οὐ: Verräter

¹⁵ ἐξαμαρτάνω: einen Fehler machen, scheitern

¹⁶ ἀργός 3: schnell, flink

¹⁷ ἐργάτις (adj.): tätig

¹⁸ ὁ ἔλεγχος: Widerlegung

NE.	Τί οὖν μ' ἄνωγας ¹⁹ ἄλλο πλὴν ψευδῆ λέγειν;
ΟΔ.	Λέγω σ' ἐγὼ δόλω Φιλοκτήτην λαβεῖν.
NE.	Τί δ' ἐν δόλω δεῖ μᾶλλον ἢ πείσαντ' ἄγειν;
ΟΔ.	Οὐ μὴ πίθηται ²⁰ . πρὸς βίαν δ' οὐκ ἂν λάβοις.
NE.	Οὕτως ἔχει τι δεινὸν ἰσχύος ²¹ θράσος ²² ;
ΟΔ.	²³ Ἴουὺς ἀφύκτους ²³ καὶ προπέμποντας φόνον.
NE.	Οὐκ ἄρ' ἐκείνω γ' οὐδὲ προσμεῖζαι ²⁴ θρασύ ²⁵ ;
ΟΔ.	Οὐ, μὴ δόλω λαβόντα γ', ὡς ἐγὼ λέγω.
NE.	Οὐκ αἰσχρὸν ἠγῆ δῆτα ²⁶ τὸ ψευδῆ λέγειν;
ΟΔ.	Οὐκ, εἰ τὸ σωθῆναι γε τὸ ψεῦδος φέρει.
NE.	Πῶς οὖν βλέπων τις ταῦτα τολμήσει λακεῖν ²⁷ ;
ΟΔ.	Ὅταν τι δρᾶς εἰς κέρδος, οὐκ ὀκνεῖν ¹³ πρέπει.
NE.	Κέρδος δ' ἐμοὶ τί τοῦτον ἐς Τροίαν μολεῖν ²⁸ ;
ΟΔ.	Αἰρεῖ τὰ τόξα ταῦτα τὴν Τροίαν μόνα.
NE.	Οὐκ ἄρ' ὁ πέρσων, ὡς ἐφάσκετ', εἴμ' ἐγώ;
ΟΔ.	Οὐτ' ἂν σὺ κείνων χωρὶς ²⁹ οὐτ' ἐκεῖνα σοῦ.
NE.	Θηρατέ ³⁰ ἄ<ρα> γίγνοιτ' ἂν, εἴπερ ὧδ' ἔχει.
ΟΔ.	Ὅς τοῦτό γ' ἔρξας δύο φέρη δωρήματα.
NE.	Ποίω ³¹ ; μαθὼν γὰρ οὐκ ἂν ἀρνοίμην ³² τὸ δρᾶν.
ΟΔ.	Σοφός τ' ἂν αὐτὸς κάγαθος κεκλή ³³ ἄμα.
NE.	Ἴτω ³⁴ . ποιήσω, πᾶσαν αἰσχύνην ἀφείς.
ΟΔ.	Ἦ ³⁵ μνημονεύεις οὖν ἅ σοι παρήνεσα ³⁶ ;
NE.	Σάφ' ἴσθ', ἐπεὶπερ εἰσάπαξ ³⁷ συνήνεσα ³⁸ .
ΟΔ.	Σὺ μὲν μένων νυν κείνον ἐνθάδ' ἐκδέχου, ἐγὼ δ' ἄπειμι, μὴ κατοπτευσθῶ ³⁹ παρών [...]

¹⁹ ἄνωγα (perf.): befehlen, auffordern

²⁰ πιθέω: Nebenform zu πείθω

²¹ ἡ ἰσχύς, ὕος: Kraft, Stärke

²² τὸ θράσος, οὐς: Kühnheit, Zuversicht

²³ οἱ ἰοὶ ἀφύκτοι: unentrinnbare Pfeile

²⁴ προσμεῖγνυμι: auf jem. stoßen, sich jem. nähern

²⁵ θρασύς, εἶα, ὕ: kühn

²⁶ δῆτα: (in Fragen:) also, eigentlich

²⁷ λάσκω: aor. ἔλακον: sprechen

²⁸ ἐμόλον aor. zu βλώσκω: kommen, gehen

²⁹ χωρίς (prae. + gen.): ohne

³⁰ θηρατέα: Verbaladjektiv zu θηράω: erjagen

³¹ ποίω; (dual): was für welche? welche zwei?

³² ἀρνέομαι: nein sagen, verweigern

³³ κεκλήο: „du wirst genannt werden“

³⁴ ἴτω: Imperativ 3.Sg.

³⁵ ἦ: (in direkten Fragen) wohl?

³⁶ παραινέω: empfehlen, ermahnen

³⁷ εἰσαπαξ: nur einmal

³⁸ συναινέω: zustimmen, versprechen

³⁹ κατοπτεύω: merken

Sophokles, Philoktet 1222 - 1258

Von Odysseus überredet, hat Neoptlemos sich Vertrauen und Waffen des Philoktet erschlichen. Als Philoktet aber einen heftigen Schmerzanfall erleidet, fühlt Neoptolemos Mitleid und Scham über seine Tat:

ΟΔ.	Οὐκ ἂν φράσειας ἦντιν' αὖ παλίντροπος ¹ κέλευθον ² ἔρπεις ³ ὧδε σὺν σπουδῇ ταχύς;	¹ παλίντροπος 2: umkehrend
ΝΕ.	Λύσων ὅσ' ἐξήμαρτον ⁴ ἐν τῷ πρὶν χρόνῳ.	² ἡ κέλευθος: Pfad, Weg
ΟΔ.	Δεινόν γε φωνεῖς· ἢ δ' ἄμαρτία τίς ἦν;	³ ἔρπω: gehen, kommen
ΝΕ.	Ἦν σοὶ πιθόμενος τῷ τε σύμπαντι στρατῷ—	⁴ ἐξάμαρτάνω: Fehler machen
ΟΔ.	Ἔπραξας ἔργον ποῖον ὧν οὐ σοὶ πρόπον;	
ΝΕ.	Ἀπάταισιν ⁵ αἰσχαῖς ἄνδρα καὶ δόλοισι ἐλών.	⁵ ἡ ἀπάτη: Betrug, Täuschung
ΟΔ.	Τὸν ποῖον; ὧμοι· μῶν ⁶ τι βουλευῆ νέον ⁷ ;	⁶ μῶν; (Fragepartikel): doch nicht etwa?
ΝΕ.	Νέον ⁷ μὲν οὐδέν, ⁸ τῷ δὲ Ποϊάντος τόκῳ ⁸ —	⁷ νέος 3 (auch:) unüberlegt
ΟΔ.	Τί χρῆμα δράσεις; ὧς μ' ὑπήλθες τις φόβος.	⁸ gemeint ist Philoktet (als Sohn des Poias)
ΝΕ.	Παρ' οὐπερ ἔλαβον τάδε τὰ τόξ', αὖθις πάλιν—	
ΟΔ.	Ἦ Ζεῦ, τί λέξεις; οὐ τί που δοῦναι νοεῖς;	
ΝΕ.	Αἰσχυρῶς γὰρ αὐτὰ κού δίκη λαβὼν ἔχω.	
ΟΔ.	Πρὸς θεῶν, πότερα δὴ κερτομῶν ⁹ λέγεις τάδε;	⁹ κερτομέω: spotten, höhnen
ΝΕ.	Εἰ κερτόμησις ἐστὶ τάληθῆ λέγειν.	
ΟΔ.	Τί φῆς, Ἀχιλλέως παῖ; τίς εἴρηκας λόγον;	
ΝΕ.	Δις ταῦτά βούλει καὶ τρίς ἀναπολεῖν ¹⁰ μ' ἔπη;	¹⁰ ἀναπολέω: wiederholen
ΟΔ.	Ἀρχὴν κλύειν ἂν οὐδ' ἄπαξ ἐβουλόμην.	
ΝΕ.	Εὖ νῦν ἐπίστω ¹¹ πάντ' ἀκηκοὺς λόγον.	¹¹ ἐπίστω: Imperativ 2. sg. zu ἐπίσταμαι: wissen, Kenntnis haben
ΟΔ.	Ἔστιν τις, ἔστιν ὅς σε κωλύσει ¹² τὸ δρᾶν.	¹² κωλύω und ἐπικωλύω: hindern, abhalten
ΝΕ.	Τί φῆς; τίς ἔσται μ' οὐπικωλύσων ¹² τάδε;	οὐπικωλύσων = ὁ ἐπικωλύσων
ΟΔ.	Εὐμπας Ἀχαιῶν λαός, ἐν δὲ τοῖς ἐγώ.	
ΝΕ.	Σοφὸς πεφυκῶς οὐδὲν ἐξαυδᾶς σοφόν.	
ΟΔ.	Σὺ δ' οὔτε φωνεῖς οὔτε δρασεῖεις σοφά.	
ΝΕ.	Ἄλλ' εἰ δίκαια, τῶν σοφῶν κρείσσω τάδε.	
ΟΔ.	Καὶ πῶς δίκαιον, ἅ γ' ἔλαβες βουλαῖς ἐμαῖς, πάλιν μεθεῖναι ταῦτα;	
ΝΕ.	Τὴν ἄμαρτίαν αἰσχυρὰν ἄμαρτῶν ἀναλαβεῖν ¹³ πειράσομαι.	¹³ ἀναλαμβάνω: wieder gutmachen
ΟΔ.	Στρατὸν δ' Ἀχαιῶν οὐ φοβῆ, πράσσω τάδε;	¹⁴ ταρβέω: sich fürchten vor
ΝΕ.	Ἐὼν τῷ δίκαιῳ τὸν σὸν οὐ ταρβῶ ¹⁴ <στρατόν>.	¹⁵ der Vers wird meist in folgendem Sinne ergänzt: „Und fürchtest du nicht meine Hand?“
ΟΔ.	. . . . . φόβον ¹⁵	
ΝΕ.	Ἄλλ' οὐδέ τοι σῆ χειρὶ πείθομαι τὸ δρᾶν.	

ΟΔ. Οὐ τᾶρα¹⁶ Τρωσίν, ἀλλὰ σοὶ μαχοῦμεθα.
 ΝΕ. Ἔστω τὸ μέλλον.
 ΟΔ. Χεῖρα δεξιὰν ὄρᾳς
 κόπης¹⁷ ἐπιπαύουσας¹⁸;
 ΝΕ. Ἄλλα κάμει τοὶ
 ταῦτόν τὸδ' ὄψει δρῶντα κοῦ μέλλοντ'¹⁹ ἔτι.
 ΟΔ. Καίτοι²⁰ σ' ἐάσω· τῷ δὲ σύμπαντι στρατῷ
 λέξω τάδ' ἐλθόν, ὅς σε τιμωρήσεται²¹.

¹⁶ τᾶρα = τε ἄρα: demnach, folglich

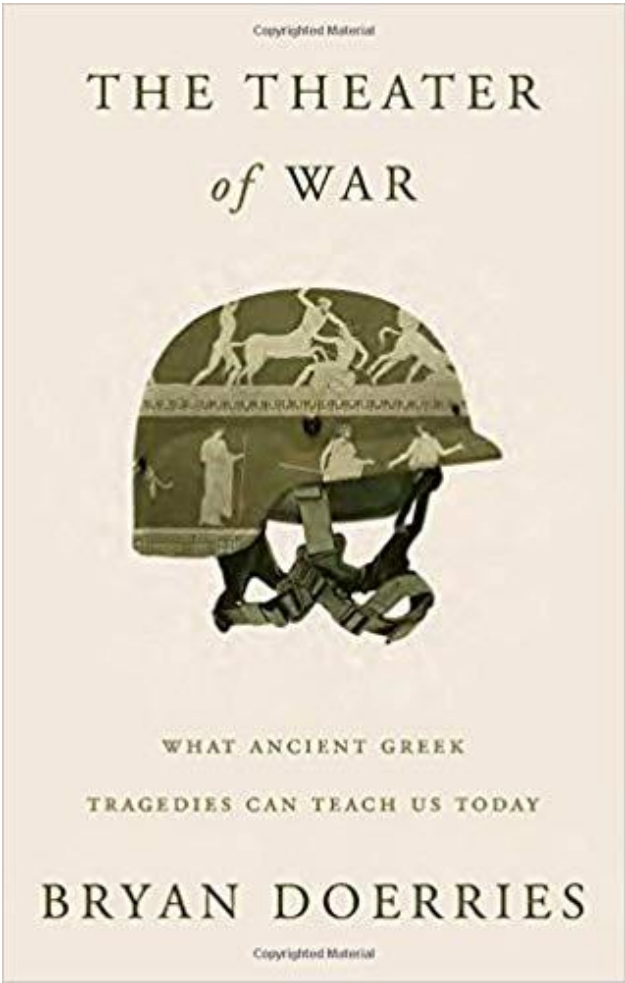
¹⁷ ἡ κόπη: (Schwert)Griff

¹⁸ ἐπιπαύω τινός: etwas berühren

¹⁹ μέλλω (auch:): zögern

²⁰ καίτοι (in Hauptsätzen:): und doch, gleichwohl

²¹ τιμωρέομαι (med.): sich rächen, jem. bestrafen

Bryan Doerries: *The Philoctetes Project*. 2005 (nutzt den Philoktet-Stoff zur Bewältigung von posttraumatischen Erkrankungen bei amerikanischen Soldaten, z. B. Irak- und Afghanistanrückkehrern).

Theater of War presents readings of Sophocles' Ajax and Philoctetes to military

and civilian communities across the United States and Europe. These ancient plays timelessly and universally depict the visible and invisible wounds of war. Each performance is followed by a powerful audience discussion led by community panelists. This project has been presented for diverse audiences in a wide array of settings, including military installations, hospitals, medical schools, universities, homeless shelters, libraries, public housing developments, cultural institutions, high schools, prisons, and public parks.

<https://arts.princeton.edu/people/profiles/bryandoerries/>
<http://www.outsidethewirellc.com/projects/theater-of-war/overview>

Thukydides

Thukydides stammte aus der athenischen Oberschicht und nahm in seiner Polis aktiv am politischen und militärischen Leben teil. Gleich zu Beginn des Peloponnesischen Krieges (431-404 v.Chr.) begann er, über den Kriegsverlauf und seine Vorgeschichte Aufzeichnungen zu führen. Nachdem er als Strategie 425/4 für einen Misserfolg verantwortlich gemacht worden war, musste er in der Verbannung leben. In dieser Zeit schrieb er die Geschichte des Peloponnesischen Krieges, die in 8 Büchern bis zum Jahr 411 v.Chr. reicht.

Charakteristisch ist seine attische Sprache und sein nüchterner Stil.

Im Mittelpunkt steht für ihn „das Menschliche“ bzw. „die menschliche Natur“: Nach Thukydides Analyse verhalten sich Menschen unter ähnlichen Bedingungen immer ähnlich und haben das in der Vergangenheit getan und werden es daher auch in Zukunft tun.

Thukydides I 22, 2-4

In seinem sogenannten Methodenkapitel legt Thukydides seine Vorgangsweise und vor allem auch seine Beweggründe dar, warum er sich überhaupt mit Geschichte beschäftigt:

Τὰ δ' ἔργα¹ τῶν πραχθέντων ἐν τῷ πολέμῳ οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος² πυνθανόμενος³ ἠξίωσα⁴ γράφειν, οὐδ' ὡς ἐμοὶ ἐδόκει, ἀλλ' οἷς⁵ τε αὐτὸς παρῆν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων⁶ ὅσον δυνατὸν⁷ ἀκριβεῖα περὶ ἐκάστου⁸ ἐπεξελάθων⁹.

Ἐπιπόνως¹⁰ δὲ ἠύρισκετο¹¹, διότι οἱ παρόντες τοῖς ἔργοις ἐκάστοις οὐ ταῦτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλ' ὡς ἐκατέρων τις εὐνοίας¹² ἢ μνήμης ἔχοι¹³.

Καὶ ἐς μὲν ἀκρόασιν¹⁴ ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες¹⁵ αὐτῶν¹⁶ ἀτερπέστερον¹⁷ φανεῖται· ὅσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφές¹⁸ σκοπεῖν καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὔθις κατὰ τὸ ἀνθρώπινον¹⁹ τοιούτων καὶ παραπλησίον ἔσεσθαι, ὠφέλιμα κρίνειν²⁰ αὐτὰ ἀρκούντως ἔξει²¹.

Κτῆμά τε ἐς αἰεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα²² ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν²³ ξύγκειται²⁴.

¹ τὸ ἔργον: Ausführung, Ergebnis

² ὁ παρατυχόν: der Erstbeste

³ πυνθανόμενος: „wie ich sie erfahren haben“

⁴ ἀξίωω: für richtig halten

⁵ ἀλλ' οἷς = ἀλλὰ ταῦτα τὰ ἔργα, οἷς

⁶ καὶ παρὰ τῶν ἄλλων = καὶ ἅ παρὰ τῶν ἄλλων ἐπιθύμη

⁷ ergänze ἐστίν

⁸ περὶ ἐκάστου: in jeder Einzelheit

⁹ ἐπεξερέχουσα: genau erforschen

¹⁰ ἐπιπόνως: nur mit Mühe

¹¹ Subjekt dazu sind τὰ ἔργα

¹² ἢ εὐνοία: Wohlwollen, Zuneigung (εὐνοίας ἢ μνήμης – gen. partit. zu ὡς)

¹³ ἔχω: sich verhalten

¹⁴ ἐς μὲν ἀκρόασιν – für den Vortrag

¹⁵ τὸ μὴ μυθῶδες: die Nüchternheit

¹⁶ αὐτῶν: daran (an dem Werk)

¹⁷ ἀτερπής, ἐς: unerfreulich, unattraktiv

¹⁸ τὸ σαφές: das Sichere

¹⁹ τὸ ἀνθρώπινον: die menschliche Natur

²⁰ κρίνειν bildet AcI mit am Satzanfang zu ergänzendem τούτους δέ, ὅσοι ...

²¹ ἀρκούντως ἔξει: „es wird (mir) genügen“

²² τὸ ἀγώνισμα: Wettbewerbsstück

²³ ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν: für das augenblickliche Anhören

²⁴ ξύγκειται: es ist abgefasst

Thukydides III 82, 2; 4; 8

Im Zuge der Schilderung des Bürgerkrieges in Kerkyra (Korfu) im fünften Kriegsjahr des Peloponnesischen Krieges kommt Thukydides auf die Veränderungen zu sprechen, die der Krieg bei den Menschen überall bewirkt hat:

Καὶ ἐπέπεσε¹ πολλὰ καὶ χαλεπὰ κατὰ στάσιν² ταῖς πόλεσι, γιγνόμενα μὲν καὶ αἰεὶ ἐσόμενα, ἕως³ ἂν ἡ αὐτὴ φύσις ἀνθρώπων ᾗ, μᾶλλον δὲ καὶ ἡσυχαιότερα καὶ τοῖς εἶδεσι διηλλαγμένα, ὡς ἂν⁴ ἕκασται αἰ μεταβολαὶ τῶν ξυντυχῶν⁵ ἐφιστῶνται⁶.

Ἐν μὲν γὰρ εἰρήνῃ καὶ ἀγαθοῖς πράγμασιν αἶ τε πόλεις καὶ οἱ ἰδιῶται ἀμείνους τὰς γνώμας ἔχουσι διὰ τὸ μὴ ἐς ἀκουσίους⁷ ἀνάγκας πίπτειν· ὁ δὲ πόλεμος ὑφελῶν⁸ τὴν εὐπορίαν τοῦ καθ' ἡμέραν⁹ βίαιος διδάσκαλος καὶ πρὸς τὰ παρόντα τὰς ὀργὰς¹⁰ τῶν πολλῶν ὁμοιοῖ¹¹. [...]

Καὶ τὴν εἰωθυῖαν ἀξίωσιν¹² τῶν ὀνομάτων ἐς τὰ ἔργα ἀντήλλαξαν¹³ τῇ δικαιοσύνῃ¹⁴. Τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος ἀνδρεία φιλέταιρος ἐνομίσθη, μέλλησις δὲ προμηθῆς δειλία εὐπρεπής¹⁵, τὸ δὲ σῶφρον τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα¹⁶, καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνετόν¹⁷ ἐπὶ πᾶν ἀργόν¹⁸. τὸ δ' ἐμπλήκτως ὄξυ¹⁹ ἀνδρὸς μοῖρα²⁰ προσετέθη²¹, ἀσφαλεία δὲ τὸ ἐπιβουλεύσασθαι ἀποτροπῆς²² πρόφασις²³ εὐλόγος. [...]

Πάντων δ' αὐτῶν αἴτιον ἀρχὴ²⁴ ἢ διὰ πλεονεξίαν καὶ φιλοτιμίαν· ἐκ δ' αὐτῶν καὶ ἐς τὸ φιλονικεῖν καθισταμένων²⁵ τὸ πρόθυμον²⁶. οἱ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσι προστάντες²⁷ μετὰ ὀνόματος ἐκάτεροι εὐπρεποῦς¹⁵, πλήθους τε ἰσονομίας πολιτικῆς καὶ ἀριστοκρατίας σῶφρονος προτιμήσει²⁸, τὰ μὲν κοινὰ λόγῳ²⁹ θεραπεύοντες ἄθλα ἐποιοῦντο³⁰. [...]

ὥστε εὐσεβεία μὲν οὐδέτεροι ἐνόμιζον³¹, εὐπρεπεία δὲ λόγου οἷς ξυμβαίη³² ἐπιφθόνως τι διαπράξασθαι, ἄμεινον ἤκουον³³. τὰ δὲ μέσα τῶν πολιτῶν ὑπ' ἀμφοτέρων ἢ ὅτι οὐ ξυνηγωνίζοντο³⁴ ἢ φθόνῳ τοῦ περιεῖναι³⁵ διεφθείροντο.

¹ ἐπιπίπτω (τινί): (jem.) befallen

² κατὰ στάσιν: durch den Bürgerkrieg

³ ἕως ἂν (+ Konj.): solange

⁴ ὡς ἂν (+ Konj.): wie auch immer

⁵ ἡ ξύντυχια: Zufall

⁶ ἐφίσταμαι: sich einstellen

⁷ ἀκούσιος 2: unfreiwillig

⁸ ὑφαίρω (Aor. ὑφείλον): wegnehmen

⁹ τοῦ καθ' ἡμέραν: ergänze βίου

¹⁰ ἡ ὄργη: Stimmung, Leidenschaft

¹¹ ὁμοιοῦ (πρὸς τινά): angleichen

¹² ἡ ἀξίωσις: eigentliche Bedeutung

¹³ ἀνταλλάττω: vertauschen

¹⁴ ἡ δικαιοσύνη: willkürliche Bezeichnung

¹⁵ εὐπρεπής, ες: schön klingend

¹⁶ τὸ πρόσχημα (τινός): Deckmantel (für etwas)

¹⁷ τὸ ξυνετόν: Klugheit

¹⁸ τὸ ἀργόν: Trägheit

¹⁹ τὸ δ' ἐμπλήκτως ὄξυ: unbesonnene Leidenschaft

²⁰ μοῖρα (τινός): das, was (zu jem.) passt

²¹ προσετέθη Aor.pass. v. προστίθημι: zuteilen

²² ἡ ἀποτροπή: Ablehnung, das Ausweichen

²³ ἡ πρόφασις: Vorwand, Ausrede

²⁴ ἡ ἀρχή: (Gier nach der) Herrschaft

²⁵ ἐς τὸ φιλονικεῖν καθισταμένων: „als sie ins Streiten kamen“

²⁶ τὸ πρόθυμον: Eifer

²⁷ οἱ προστάντες: die Vorsteher, die Führenden

²⁸ ἡ προτιμήσις: das Vorziehen

²⁹ λόγῳ: „dem Wort nach“

³⁰ τὰ κοινὰ ἄθλα ἐποιοῦντο: „sie machten den Staat zum Siegespreis“

³¹ νομίζω (τινί): (etwas) als gut anerkennen, gebrauchen

³² οἷς ξυμβαίη: „denen es gelang“

³³ ἄμεινον ἀκούειν: besseren Ruf haben

³⁴ ξυναγωνίζομαι: mitkämpfen

³⁵ τοῦ περιεῖναι: „dass sie verschont blieben“

„Erstaufnahmezentren“ für Asylwerber heißen nun „Ausreisezentren“: Das ist kein harmloser Sprach-Gag des Innenministers, sondern perfide politische Strategie.

Kickl’sche Wortspiele etc.

Von Otto Friedrich

Wer aus der jüngeren Vergangenheit etwas für die Gegenwart lernen will, kann zurzeit ins Kino gehen: Dort läuft der Hollywoodstreifen „Vice“, der sich mit den politischen (Un-)Taten von Dick Cheney, des US-Vizepräsidenten unter George W. Bush, befasst. Cheney war nicht nur ein Mastermind hinter der politischen Lüge, die zum Einmarsch westlicher Truppen in den Irak anno 2003 führte (die US-Regierung hatte bekanntlich wahrheitswidrig behauptet, Saddam Hussein verfüge über Massenvernichtungswaffen).

Cheney, zeigt der Film, änderte auch das Wording ihm unangenehmer Entwicklungen: *global warming* wurde so zum *climate change*. Jeder einigermaßen wache Zeitgenosse kann sehen, dass die Umbenennungsstrategie weltweit aufging: Wer redet heute noch von „Erderwärmung“? Das viel harmlosere Wort „Klimawandel“ hat sich etabliert – auch unter Umweltbewegten.

Hier Beschriebenes zeigt einmal mehr, wie sehr es in der Durchsetzung politischer Ziele auf die Sprache – neudeutsch eben das „Wording“ – ankommt. Insofern nimmt es nicht wunder, wenn der heimische Innenminister zuvorderst auf dieser Klaviatur spielt.

Politische Eskalationsstufe weitergedreht

Dass seit 1. März die bisherigen „Erstaufnahmezentren“ für Asylwerber still und heimlich in „Ausreisezentren“ umbenannt wurden, scheint ob besagter Strategie logisch. Die Kickl’schen Wortspiele sind nur noch dreister, dokumentieren sie doch vor allem die politische Absicht und keineswegs den Sachverhalt: Denn natürlich bleiben Traiskirchen etc. weiterhin Aufnahmezentren, aber dass man den dort Ankommenden nun schon im Namen den Fußtritt ankündigt, mit dem man sie schleunigst wieder aus dem Land zu werfen gedenkt, hat doch eine neue Qualität. Man kann mit scheinbar unbedarften Wör-

tern die politische Eskalationsstufe weiterdrehen. Das ist alles andere als harmlos.

Asylwerber werden seit dem Amtsantritt dieser Regierung zu einem permanenten Bedrohungspotenzial bis hin zur Kriminalisierung hinaufgezitiert. Kaum ein Tag vergeht, an dem nicht an dieser Schraube gedreht wird. Und ist der Boden – sprachlich – bereitet, dann geht jede staatliche Gemeinheit auch im öffentlichen Diskurs durch. Und die Frage nach den Menschenrechten wird kontinuierlich ins Eck unstatthafter Gefühlsduselei abgeschoben.

Asylwerber und deren Unterstützer drangsalisiert

Auch die Rede von der „Sicherungshaft“ passt in dieses sprachliche Muster. Denn dass man im Land Sicherheit braucht, ist unbestritten. Aus derartigem Motiv muss man praktisch vorsorglich einsperren – oder? Und wer sich unverbesserlich für Asylwerber im Lande einsetzt, dem kann man dann noch anderweitig Daumenschrauben ansetzen, etwa – wie das *Profil* aufdeckte – indem man einem helfenden Österreicher die Abschiebekosten in vierstelliger Euro-Höhe für den von ihm betreuten Asyl-

werber, der nach Kabul verbracht wurde, verrechnet.

Sprache ist für derartige Politik wichtig. Sie erlaubt es, Unmenschlichkeit in behübschende Worte zu kleiden, die man mit Unschuldsmiene in die Welt setzt. Es ist unfassbar, wie schnell diese Politik durchzusetzen ist. Aber man muss daran erinnern, dass sich die Demokratie nicht nur via Mehrheiten definiert, sondern dass ihre Staatskunst wesentlich davon lebt, wie sie mit den Schwächsten umzugehen imstande ist. Natürlich muss der demokratische Rechtsstaat auch für größtmögliche Gerechtigkeit und Sicherheit sorgen. Das bleibt unbestritten. Aber dass sich der Staat gegenüber den Schwächsten austobt wie zurzeit bei den Asylwerbern im Lande, ist eine zivilisatorische Schande ersten Ranges.

„*Sprache ist für derartige Politik wichtig. Sie erlaubt es, Unmenschlichkeit in behübschende Worte zu kleiden, die man mit Unschuldsmiene in die Welt setzt.*“

otto.friedrich@furche.at

Isokrates

Isokrates lebte 436 – 338 in Athen. Er stammte aus reicher Familie und war Schüler mehrerer Sophisten, v.a. des Gorgias. 387 eröffnete er eine eigene Schule und entwarf dafür ein umfassendes Bildungsprogramm, für das er den Begriff „Philosophía“ verwendete.

Im Zentrum stand die vollkommene Beherrschung der Sprache und deren Anwendung im Leben. Isokrates schrieb Reden zu den Themen Politik und Bildung, die wohl nur schriftlich publiziert wurden, da er selbst stimmlich nicht in der Lage war, vor großem Publikum zu sprechen.

Isokrates, Panathenaios 30-32

Fast 50 Jahre nach der Gründung seiner „Schule“ fasst Isokrates, schon über 90 Jahre alt, in folgendem Text sein Bildungsideal zusammen:

Τίνας οὖν καλῶ¹ πεπαιδευμένους, ἐπειδὴ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς δυνάμεις² ἀποδοκιμάζω³; Πρῶτον μὲν τοὺς καλῶς χρωμένους τοῖς πράγμασι τοῖς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκάστην προσπίπτουσι⁴, καὶ τὴν δόξαν ἐπιτυχή⁵ τῶν καιρῶν ἔχοντας καὶ δυναμένην ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ⁶ στοχάζεσθαι⁷ τοῦ συμφέροντος· ἔπειτα τοὺς πρεπόντως καὶ δικαίως ὀμιλοῦντας τοῖς ἀεὶ πλησιάζουσιν⁸, καὶ τὰς μὲν τῶν ἄλλων ἀηδίας καὶ βαρύτητας εὐκόλως καὶ ῥαδίως φέροντας, σφᾶς δ' αὐτοὺς ὡς δυνατὸν ἐλαφροτάτους καὶ μετριωτάτους τοῖς συνοῦσι παρέχοντας· ἔτι τοὺς τῶν μὲν ἡδονῶν ἀεὶ κρατοῦντας, τῶν δὲ συμφορῶν μὴ λίαν ἠττωμένους, ἀλλ' ἀνδρωδῶς⁹ ἐν αὐταῖς διακειμένους¹⁰ καὶ τῆς φύσεως ἀξίως, ἧς μετέχοντες τυγχάνομεν· τέταρτον, ὅπερ μέγιστον, τοὺς μὴ διαφθειρομένους ὑπὸ τῶν εὐπραγιῶν¹¹ μηδ' ἐξισταμένους¹² αὐτῶν μηδ' ὑπερηφάνους¹³ γιγνομένους, ἀλλ' ἐμμένοντας τῇ τάξει τῇ τῶν εὖ φρονούντων καὶ μὴ μᾶλλον χαίροντας τοῖς διὰ τύχην ὑπάρξασιν¹⁴ ἀγαθοῖς ἢ τοῖς διὰ τὴν αὐτῶν φύσιν καὶ φρόνησιν ἐξ ἀρχῆς γιγνομένοις.

Τοὺς δὲ μὴ μόνον πρὸς ἓν τούτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἅπαντα ταῦτα τὴν ἔξιν¹⁵ τῆς ψυχῆς εὐάρμοστον ἔχοντας, τούτους φημι καὶ φρονίμους εἶναι καὶ τελέους¹⁶ ἄνδρας καὶ πάσας ἔχειν τὰς ἀρετάς.

¹ καλέω: nennen

² αἱ δυνάμεις: (spezielle) Fähigkeiten, Talente

³ ἀποδοκιμάζω: zurückweisen

⁴ προσπίπτω: eintreten, vorfallen

⁵ ἐπιτυχῆς τῶν καιρῶν: für den Moment das Richtige treffend

⁶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ: meistens

⁷ στοχάζομαι (τινός): Rücksicht nehmen (auf etwas)

⁸ οἱ ἀεὶ πλησιάζοντες: die gerade (mit ihnen) verkehren

⁹ ἀνδρωδῆς, ες: tapfer

¹⁰ διάκειμαι: sich verhalten

¹¹ ἡ εὐπραγία: Glück (Pl.= Sg.)

¹² ἐξίστασθαι αὐτῶν: außer sich geraten

¹³ ὑπερήφανος 2: übermütig

¹⁴ ὑπάρχω: zuteilwerden, vorhanden sein

¹⁵ ἡ ἔξις,-εως: Haltung

¹⁶ τέλειος 3: vollendet

Isokrates, Nikokles 5-9 = Antidosis 253-257

Zeit seines langen Lebens wird Isokrates nicht müde, die Wichtigkeit des λόγος, also des Wortes bzw. der sprachlichen Ausdrucksfähigkeit, zu betonen. Sehr komprimiert ist diese Verteidigung des λόγος in der Einleitung seiner Rede *Nikokles*. Der Abschnitt erschien Isokrates wohl selbst sehr gelungen zu sein, sodass sie in der *Antidosis*, einer Art Rechtfertigungsschrift über sein Lebenswerk, wörtlich wiederaufgenommen hat:

[Ο λόγος] πάντων τῶν ἐνότων¹ ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει πλείστων ἀγαθῶν² αἰτιόν³ ἐστίν. Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις⁴, οἷς ἔχομεν, ἄπερ⁵ ἤδη καὶ πρότερον εἶπον, οὐδὲν τῶν ζῶων διαφέρομεν, ἀλλὰ πολλῶν καὶ τῷ τάχει καὶ τῇ ῥώμῃ καὶ ταῖς ἄλλαις εὐπορίας⁶ καταδεέστεροι⁷ τυγχάνομεν ὄντες· ἐγγενομένου⁸ δ' ἡμῖν τοῦ⁹ πείθειν ἀλλήλους καὶ δηλοῦν¹⁰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, περὶ ὧν ἂν βουλευθῶμεν, οὐ μόνον τοῦ θηριωδῶς ζῆν ἀπηλλάγημεν¹¹, ἀλλὰ καὶ συνελθόντες πόλεις ὠκίσασαμεν¹² καὶ νόμους ἐθέμεθα¹³ καὶ τέχνας εὖρομεν, καὶ σχεδὸν ἅπαντα τὰ δι' ἡμῶν μεμηχανημένα¹⁴ λόγος ἡμῖν ἐστίν ὁ συγκατασκευάσας¹⁵. Οὗτος γὰρ περὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων καὶ τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχυρῶν ἐνομοθέτησεν¹⁶, ὧν μὴ διαταχθέντων¹⁷ οὐκ ἂν οἰοί τ' ἦμεν οἰεῖν μετ' ἀλλήλων. Τούτῳ καὶ τοὺς κακοὺς ἐξελέγχομεν¹⁸ καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἐγκωμιάζομεν. Διὰ τοῦτου τοὺς τ' ἀνοήτους παιδεύομεν καὶ τοὺς φρονίμους δοκιμάζομεν¹⁹. τὸ γὰρ λέγειν, ὡς δεῖ, τοῦ φρονεῖν εὖ μέγιστον σημεῖον ποιούμεθα, καὶ λόγος ἀληθῆς καὶ νόμιμος καὶ δίκαιος ψυχῆς ἀγαθῆς καὶ πιστῆς εἰδωλόν²⁰ ἐστίν. Μετὰ τούτου καὶ περὶ τῶν ἀμφισβητησίμων²¹ ἀγωνιζόμεθα²² καὶ περὶ τῶν ἀγνοουμένων σκοπούμεθα²³. ταῖς γὰρ πίστεσιν²⁴, αἷς τοὺς ἄλλους λέγοντες πείθομεν, ταῖς αὐταῖς ταύταις βουλευόμενοι χρώμεθα, καὶ ῥητορικοὺς²⁵ μὲν καλοῦμεν τοὺς ἐν τῷ πλήθει λέγειν δυναμένους, εὐβούλους²⁶ δὲ νομίζομεν, οἵτινες ἂν αὐτοὶ πρὸς αὐτοὺς ἄριστα περὶ τῶν πραγμάτων διαλεχθῶσιν²⁷. Εἰ δὲ δεῖ συλλήβδην²⁸ περὶ τῆς δυνάμεως ταύτης εἰπεῖν, οὐδὲν τῶν φρονίμως πραττομένων εὐρήσομεν ἀλόγως²⁹ γιγνόμενον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν διανοημάτων³⁰ ἀπάντων ἡγεμόνα λόγον ὄντα, καὶ μάλιστα χρωμένους αὐτῷ τοὺς πλείστον νοῦν ἔχοντας.

¹ τὰ ἐνόττα: Anlagen, Fähigkeiten

² τὰ ἀγαθά: Vorteile

³ τὸ αἶτιον: Ursache

⁴ ergänze: „Fähigkeiten“

⁵ ἄπερ: wie

⁶ ἡ εὐπορία: Mittel, Fähigkeit

⁷ καταδεῆς 2: mangelhaft

⁸ ἐγγίγνομαι (Part.Aor. ἐγγενομένου): eingegeben werden, möglich sein

⁹ ἐγγενομένου ... τοῦ πείθειν: (gen.abs.) „da es uns eingegeben wurde, ...“

¹⁰ δηλώω (τι πρὸς τινα): (jemandem etwas) erklären

¹¹ ἀπαλλάττομαί (τινος) (pass., Aor. ἀπηλλάγην): erlöst werden, sich losmachen (von)

¹² οἰκίζω: gründen

¹³ ἐθέμεθα (Aor.med. v. τίθημι): festsetzen, aufstellen

¹⁴ ἅπαντα τὰ δι' ἡμῶν μεμηχανημένα: „bei allem, was wir uns ausgedacht haben“

¹⁵ συγκατασκευάζω (τι τινί): jem. zu etwas verhelfen

¹⁶ νομοθετέω: Gesetze geben

¹⁷ διατάττω: anordnen, festsetzen

¹⁸ ἐξελέγω: überführen

¹⁹ δοκιμάζω: prüfen, als erprobt anerkennen

²⁰ τὸ εἶδολον: Abbild

²¹ ἀμφισβητήσιμος 3: zweifelhaft

²² ἀγωνίζομαι: (hier:) diskutieren

²³ σκοπέω: überlegen, forschen

²⁴ ἡ πίστις,-εως: Beweis

²⁵ ὁ ῥητορικός: Redner

²⁶ εὐβούλος 2: wohlberaten, besonnen

²⁷ διαλέγομαι (Aor. διελέχθην): überdenken, erwägen

²⁸ συλλήβδην: zusammenfassend

²⁹ ἀλόγως: sprachlos

³⁰ τὸ διανόημα: Gedanke

Platon, Phaidros

Im platonischen Dialog *Phaidros* wird ein fiktives Gespräch zwischen Sokrates mit seinem Freund Phaidros über die Kunst des sprachlichen Ausdrucks wiedergegeben.

Im ausgewählten Abschnitt kommt Sokrates schließlich auf die Schrift zu sprechen:

Platon, Phaidros 274b – 275d (gek.)

<p>ΣΩ. Τὸ δ' εὐπρεπείας¹ δὴ γραφῆς πέρι καὶ ἀπρεπείας, πῆ² γιγνόμενον καλῶς ἂν ἔχοι καὶ ὅπη ἀπρεπῶς, λοιπόν. ἦ γάρ;</p>	<p>¹ ἡ εὐπρέπεια: Wohlanständigkeit</p>
<p>ΦΑΙ. Ναί.</p>	<p>² πῆ: wo</p>
<p>ΣΩ. Οἷσθ' οὖν ὅπη μάλιστα θεῶν χαριῆ³ λόγων πέρι πράττων³ ἢ λέγων;</p>	<p>³ λόφων πέρι πράττω: das Reden behandeln</p>
<p>ΦΑΙ. Οὐδαμῶς· σὺ δέ;</p>	
<p>ΣΩ. Ἄκοήν⁴ γ' ἔχω λέγειν τῶν προτέρων, τὸ δ' ἀληθές αὐτοὶ ἴσασιν. εἰ δὲ τοῦτο εὖροιμεν αὐτοί, ἄρα γ' ἂν ἔθ' ἡμῖν μέλοι τι τῶν ἀνθρωπίνων δοξασμάτων⁵;</p>	<p>⁴ ἡ ἀκοή: Kunde, Erzählung</p> <p>⁵ τὸ δόξασμα, ατος: Meinung</p>
<p>ΦΑΙ. Γελοῖον ἦρου· ἀλλ' ἂ φῆς ἀκηκοέναι λέγε.</p>	
<p>ΣΩ. Ἦκουσα τοίνυν περὶ Ναύκρατιν⁶ τῆς Αἰγύπτου γενέσθαι τῶν ἐκεῖ παλαιῶν τινα θεῶν, οὗ καὶ τὸ ὄρνεον⁷ ἱερὸν ὃ δὴ καλοῦσιν Ἴβιν⁸. αὐτῶ δὲ ὄνομα τῶν δαίμονι εἶναι Θεῦθ. τοῦτον δὴ πρῶτον ἀριθμὸν τε καὶ λογισμὸν εὖρεῖν καὶ γεωμετρίαν καὶ ἀστρονομίαν, ἔτι δὲ πεττείας⁹ τε καὶ κυβείας, καὶ δὴ καὶ γράμματα. βασιλέως δ' αὖ τότε ὄντος Αἰγύπτου ὄλης Θαμοῦ¹⁰ περὶ τὴν μεγάλην πόλιν τοῦ ἄνω τόπου, ἣν οἱ Ἕλληνες Αἰγυπτίας Θήβας¹¹ καλοῦσι, καὶ τὸν θεὸν Ἄμμωνα¹², παρὰ τοῦτον ἐλθὼν ὁ Θεῦθ τὰς τέχνας ἐπέδειξεν, καὶ ἔφη δεῖν διαδοθῆναι τοῖς ἄλλοις Αἰγυπτίοις· ὁ δὲ ἤρετο ἦντινα ἐκάστη ἔχοι ὠφελίαν¹³, διεξιόντος δέ, ὅτι καλῶς ἢ μὴ καλῶς δοκοῖ λέγειν, τὸ μὲν ἔψεγεν¹⁴, τὸ δ' ἐπῆνει. πολλὰ μὲν δὴ περὶ ἐκάστης τῆς τέχνης¹⁵ ἐπ' ἀμφοτέρα¹⁵ Θαμοῦν τῶν Θεῦθ λέγεται ἀποφῆνασθαι¹⁶, ἂ λόγος πολὺς ἂν εἴη διελθεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τοῖς γράμμασιν ἦν, “Τοῦτο δέ, ὦ βασιλεῦ, τὸ μάθημα,” ἔφη ὁ Θεῦθ, “σοφωτέρους Αἰγυπτίους καὶ μνημονικωτέρους παρέξει¹⁷. μνήμης τε γὰρ καὶ σοφίας φάρμακον ἠύρεθι.” ὁ δ' εἶπεν· “Ἦ τεχνικώτατε Θεῦθ, ἄλλος μὲν τεκεῖν δυνατὸς τὰ τέχνης, ἄλλος δὲ κρῖναι τίν' ἔχει μοῖραν βλάβης τε καὶ ὠφελίας τοῖς μέλλουσι χρῆσθαι· καὶ νῦν σύ, πατήρ ὢν γραμμάτων, δι' εὐνοίαν τούναντίον εἶπες ἢ δύναται. τοῦτο γὰρ τῶν μαθόντων λήθην μὲν ἐν ψυχαῖς παρέξει¹⁷ μνήμης ἀμελετησίαν¹⁸, ἅτε διὰ</p>	<p>⁶ ἡ Ναύκρατις: (die Stadt) Naukratis</p> <p>⁷ τὸ ὄρνεον: Vogel</p> <p>⁸ ἡ ἴβις: Ibis (in Ägypten lebender storchartiger Vogel)</p> <p>⁹ ἡ πεττεία: Pesseia (Brettspiel)</p> <p>¹⁰ ὁ Θαμός: (der König) Thamos</p> <p>¹¹ αἱ Θῆβαι (Pl.): (die ägyptische Stadt) Theben</p> <p>¹² ὁ Ἄμμων, ωνος: (der Gott) Ammon</p> <p>¹³ ἡ ὠφελία: Nutzen</p> <p>¹⁴ ψέγω: tadeln</p> <p>¹⁵ ἐπ' ἀμφοτέρα: von beiden Seiten her</p> <p>¹⁶ ἀποφαίνομαι: darlegen, seine Meinung erklären</p> <p>¹⁷ παρέχω: zu etw. machen, bewirken</p> <p>¹⁸ ἡ ἀμελετησία: Vernachlässigung</p>

πίστιν γραφῆς ἔξωθεν ὑπ' ἀλλοτρίων τύπων¹⁹, οὐκ ἔνδοθεν αὐτοῦς ὑφ' αὐτῶν ἀναμνησκομένους· οὐκ οὐκ μνήμης²⁰ ἀλλὰ ὑπομνήσεως²¹ φάρμακον ἡῦρες. σοφίας δὲ τοῖς μαθηταῖς δόξαν²², οὐκ ἀλήθειαν πορίζεις²³. πολυήκοοι γάρ σοι γενόμενοι ἄνευ διδαχῆς πολυγνώμονες εἶναι δόξουσιν, ἀγνώμονες²⁴ ὡς ἐπὶ τὸ πλῆθος²⁴ ὄντες, καὶ χαλεποὶ συνεῖναι, δοξόσοφοι γεγονότες ἀντὶ σοφῶν.”

[...]

ΦΑΙ. [...] καὶ μοι δοκεῖ περὶ γραμμάτων ἔχειν ἥπερ ὁ Θηβαῖος λέγει.

ΣΩ. Οὐκοῦν ὁ τέχνην οἰόμενος ἐν γράμμασι καταλιπεῖν, καὶ αὖ ὁ παραδεχόμενος ὡς τι σαφές²⁵ καὶ βέβαιον ἐκ γραμμάτων ἐσόμενον, πολλῆς ἂν εὐηθείας²⁶ γέμοι²⁷ [...] πλέον τι οἰόμενος εἶναι λόγους γεγραμμένους τοῦ τὸν εἰδότα ὑπομῆσαι περὶ ὧν ἂν ἦ τὰ γεγραμμένα.

ΦΑΙ. Ὁρθότατα.

ΣΩ. Δεινὸν γάρ που, ὦ Φαῖδρε, τοῦτ' ἔχει γραφή, καὶ ὡς ἀληθῶς ὅμοιον ζωγραφία²⁸. καὶ γὰρ τὰ ἐκείνης ἔκγονα²⁹ ἔστηκε μὲν ὡς ζῶντα, ἐὰν δ' ἀνέρη³⁰ τι, σεμνῶς³¹ πάνυ σιγᾶ. ταῦτόν δὲ καὶ οἱ λόγοι· δόξαις μὲν ἂν ὡς τι φρονοῦντας αὐτοὺς λέγειν, ἐὰν δὲ τι ἔρη τῶν λεγομένων βουλόμενος μαθεῖν, ἐν τι σημαίνει³² μόνον ταῦτόν ἀεὶ. ὅταν δὲ ἅπαξ γραφῆ, κυλινδεῖται³³ μὲν πανταχοῦ πᾶς λόγος ὁμοίως παρὰ τοῖς ἐπαίουσιν³⁴, ὡς δ' αὐτως παρ' οἷς οὐδὲν προσήκει, καὶ οὐκ ἐπίσταται λέγειν οἷς δεῖ γε καὶ μή. πλημμελούμενος³⁵ δὲ καὶ οὐκ ἐν δίκῃ λοιδορηθεὶς³⁶ τοῦ πατρὸς ἀεὶ δεῖται βοηθοῦ³⁷. αὐτὸς γὰρ οὔτ' ἀμύνασθαι³⁸ οὔτε βοηθῆσαι δυνατὸς αὐτῷ.

ΦΑΙ. Καὶ ταῦτά σοι ὀρθότατα εἴρηται.

¹⁹ ὁ τύπος: Zeichen

²⁰ ἡ μνήμη: Gedächtnis

²¹ ἡ ὑπομνήσις, εως: Erinnerung

²² ἡ δόξα: Schein, Einbildung

²³ πορίζω: beschaffen, liefern

²⁴ ὡς ἐπὶ τὸ πλῆθος: zum größten Teil

²⁵ σαφής, ες: sicher, zuverlässig

²⁶ ἡ εὐήθεια: Einfalt, Naivität

²⁷ γέμω τινός: voll sein von, beladen sein mit

²⁸ ἡ ζωγραφία: Malerei

²⁹ τὰ ἔκγονα: Erzeugnisse, Produkte

³⁰ ἀνηρόμην aor. zu ἀνείρωμαι: (aus)fragen

³¹ σεμνός 3: würdevoll, ehrwürdig

³² σημαίνω: bezeichnen, vermelden

³³ κυλινδῶ: (in Gedanken) hin- und herbewegen, wälzen

³⁴ ἐπαίω: verstehen

³⁵ πλημμελέω: (pass. :) beleidigt / verletzt werden

³⁶ λοιδορέω: schmähen, schimpfen

³⁷ βοηθός 2: helfend; sunst. Helfer, Beistand

³⁸ ἀμύνομαι (med.): sich wehren

qujOchÖ (AT)

Als er aber an die Buchstaben gekommen, habe Theuth gesagt: „Diese Kunst, o König, wird die Ägypter weiser machen und gedächtnisreicher.“ So lautet der Mythos über die Erfindung der Schrift in Platons Schrift „Phaidros“.

Mythos von Theuth nimmt dies als Fundament für eine spielerische Auseinandersetzung mit Medientheorien von der Antike bis zur Gegenwart. Durch das alte Athen wandernd, sammeln bis zu sieben Personen unterschiedliche Medien und treffen dabei auf Berühmtheiten der Medienphilosophie. Vilém Flusser fährt bis zum Abwinken in die telematische Gesellschaft, Laura Mulvey wirft einen freudigen Blick auf unser Erinnerungsvermögen und Marshall McLuhan erhält endlich seine wohlverdiente „Botschaft“. Über zwölf Stationen hinweg kommen Smartphones, Zeitungen, Legosteine, Schlafmasken, Briefmarken und andere Medien zum Einsatz. Beim Festival erblickt Mythos von Theuth das Licht der Welt und wird von vier bekannten Persönlichkeiten aus Medienkunst und Medienphilosophie in einer einmaligen Performance gespielt.

MYTHOS VON THEUTH ist in Form eines Brettspiels konzipiert und wurde in drei verschiedenen Versionen in englischer und in deutscher Sprache produziert: „PHAEDRUS“ (eine frei verfügbare Version zur Eigenproduktion), „PLATON“ (die Standardversion in einer ersten Edition von 500 Stück) und „THEUTH“ (eine exklusive, auf 100 Stück limitierte und von qujOchÖ signierte Edition). Das Spiel liegt in ausgewählten Museumshops und Buchhandlungen auf und kann unter www.qujOchOE.org/mvt heruntergeladen oder bestellt werden. Beim digital spring festival wird sich der MYTHOS VON THEUTH in erweiterter Form dem Cyborg Manifesto von Donna Jeanne Haraway widmen.

<https://ars.electronica.art/ai/de/myth-of-theuth/>
<https://vimeo.com/255761937>

Chariton - Chaireas und Kallirhoe

Chariton stammt, wie aus der Angabe aus seinem Werk hervorgeht, aus Aphrodisias in Karien. Seine Lebenszeit ist in das erste oder zweite nachchristliche Jahrhundert zu datieren, vielleicht auch in die Zeit des Späthellenismus. Er verfasste den ältesten vollständig erhaltenen griechischen Roman „Chaireas und Kallirhoe“ (Τὰ περὶ Χαιρέαν καὶ Καλλιρρόην) in acht Büchern. Darin stellt er die Geschichte eines Liebespaares dar, das, gleich nach der Hochzeit getrennt, den Launen von Aphrodite, Eros und Tyche ausgesetzt, erst nach langen Leiden, Irrfahrten und Unglück wieder zusammenkommt. Dieses gern gelesene Werk beeinflusste die späteren griechischen Liebes- und Abenteuerromane.

Tyche

Chariton, Kallirhoe V 3, 1-7

Die persischen Frauen wittern Gefahr, dass Kallirhoe sie an Schönheit aussticht:

(1) Ἔκον παρὰ Στάτειραν¹ τὴν γυναῖκα τὴν βασιλέως τῶν ἐνδοξοτάτων Περσῶν αἱ γυναῖκες καὶ τις εἶπεν ἐξ αὐτῶν “ὦ δέσποινα, γύναιον² Ἑλληνικὸν ἐπιστρατεύεται ταῖς ἡμετέραις οἰκείαις, ἃς καὶ πάλαι μὲν πάντες ἐθαύμαζον ἐπὶ τῷ κάλλει, κινδυνεύει δὲ ἐφ’ ἡμῶν ἡ δόξα τῶν Περσίδων³ γυναικῶν καταλυθῆναι. φέρ’ οὖν σκεψώμεθα, πῶς μὴ παρευδοκιμηθῶμεν⁴ ὑπὸ τῆς ξένης.”

¹ ἡ Στάτειρα, -ας: Stateira, Frau des Perserkönigs Artaxerxes II. (um 400 v. Chr.)

² τὸ γύναιον, -ου: Frauchen, Weibsbild

³ Περσίς, -ίδος: persisch

⁴ παρευδοκιμέω: an Ruhm überbieten

(2) ἐγέλασεν ἡ βασιλις ἀπιστοῦσα⁵ τῇ φήμῃ, ἅμα δὲ εἶπεν
 “ἀλαζόνες⁶ εἰσὶν Ἕλληνες καὶ πτωχοὶ⁷ καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰ
 μικρὰ θαυμάζουσι μεγάλως. οὕτως φημίζουσι⁸ Καλλιρόην καλὴν
 ὡς καὶ Διονύσιον⁹ πλούσιον. μία τοίνυν ἐξ ἡμῶν, ἐπειδὴν εἰσή¹⁰,
 φανήτω μετ' αὐτῆς, ἵνα ἀποσβέση¹¹ τὴν πενιχρὰν¹² τε καὶ
 δούλην.” (3) προσεκύνησαν¹³ πᾶσαι τὴν βασιλίδαν καὶ τῆς γνώμης
 ἀπεθαύμασαν καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος¹⁴
 ἀνεβόησαν¹⁵ “εἶθε δυνατὸν ἦν ὀφθῆναι¹⁶ σέ, δέσποινα.” εἶτα
 διεχέθησαν¹⁷ αἱ γυνῶμαι καὶ τὰς ἐνδοξοτάτας ὠνόμαζον ἐπὶ
 κάλλει. (4) χειροτονία¹⁸ δὲ ἦν ὡς ἐν θεάτρῳ, καὶ προεκρίθη¹⁹
 Ῥοδογούνη²⁰, θυγάτηρ μὲν Ζωπύρου²¹, γυνὴ δὲ Μεγαβύζου²²,
 μέγα τι χρῆμα κάλλους καὶ περιβόητος²³, οἷον τῆς Ἰωνίας
 Καλλιρόης, τοιοῦτο τῆς Ἀσίας ἢ Ῥοδογούνης²⁰. λαβοῦσαι δὲ
 αὐτὴν αἱ γυναῖκες ἐκόσμουσαν, ἐκάστη τι παρ' αὐτῆς
 συνεισφέρουσα εἰς κόσμον· ἡ δὲ βασιλις ἔδωκε²⁴ περιβραχιόνια²⁵
 καὶ ὄρμον²⁶.
 (5) Ἐπεὶ τοίνυν εἰς τὸν ἀγῶνα καλῶς αὐτὴν κατεσκεύασαν²⁷, ὡς
 δῆθεν εἰς ἀπάντησιν²⁸ Καλλιρόης παρεγίνετο· καὶ γὰρ εἶχε
 πρόφασιν οἰκείαν, ἐπειδὴ ἦν ἀδελφὴ Φαρνάκου²⁹ τοῦ γράψαντος
 βασιλεῖ περὶ Διονυσίου³⁰. (6) ἐξεχεῖτο δὲ πᾶσα Βαβυλῶν ἐπὶ τὴν
 θέαν καὶ τὸ πλῆθος ἐστενοχῶρει³¹ τὰς πύλας. ἐν δὲ τῷ
 περιφανεστάτῳ παραπεμπομένη βασιλικῶς ἡ Ῥοδογούνη
 περιέμενον· εἰστήκει³² δὲ ἄβρᾶ καὶ θρυπτομένη καὶ ὡς
 προκαλουμένη, πάντες δὲ εἰς αὐτὴν ἀπέβλεπον καὶ διελάλουν
 πρὸς ἀλλήλους “νενικήκαμεν· ἡ Περσὶς ἀποσβέσει¹¹ τὴν ξένην.
 (7) εἰ δύναται, συγκριθῆτω³³. μαθέτωσαν³⁴ Ἕλληνες, ὅτι εἰσὶν
 ἀλαζόνες⁶.”

- ⁵ ἀπιστέω: nicht glauben
⁶ ὁ ἀλαζών, -ονος: Prahler, Aufschneider
⁷ ὁ πτωχός: Bettler
⁸ φημίζω: (durch) ein Gerücht verbreiten
⁹ ὁ Διονύσιος: Dionysios (ein reicher Freund des Großkönigs)
¹⁰ εἰσεῖμι: hineingehen
¹¹ ἀπο-σβέννυμι: auslöschen, vernichten
¹² πενιχρός 3: arm
¹³ προσ-κυνέω: fußfällig verehren
¹⁴ τὸ στόμα, -τος: Mund
¹⁵ ἀνα-βοάω: aufschreien
¹⁶ ὄρω (Aor. ὄφθην): sehen
¹⁷ δια-χέω: auseinandergehen,
¹⁸ ἡ χειροτονία: Abstimmung, Wahl
¹⁹ προ-κρίνω: vor anderen auswählen
²⁰ ἡ Ῥοδογούνη: Rhodogune
²¹ ὁ Ζώπυρος: Zopyros (ein persischer Adliger)
²² ὁ Μεγάβυζος: Megabyzos (ein persischer Adliger)
²³ περιβόητος 2: berühmt
²⁴ δίδωμι (Aor. ἔδωκα): geben
²⁵ τὸ περιβραχιόνιον: Armband
²⁶ ὁ ὄρμος: Kette, Halsband
²⁷ κατασκευάζω: vorbereiten, herrichten
²⁸ ἡ ἀπάντησις, -εως: Begegnung
²⁹ ὁ Φαρνάκης: Pharnakes (ein persischer Adliger)
³¹ στενοχῶρεω: sich an etwas drängen
³² ἵστημι (Plqpf. εἰστήκη): sich hinstellen
³³ συγκρίνω: vergleichen, beurteilen
³⁴ μαθαίνω: kennen lernen, erfahren

Apollonios von Rhodos, Argonautika

Apollonios von Rhodos, ein hellenistischer Epiker im 3. Jh. v. Chr., wirkte als Vorsteher der Museumsbibliothek in Alexandria, wo er eine umfangreiche philologisch-kritische Tätigkeit entfaltete. Literaturtheoretische Erörterungen brachten ihn in Gegensatz zu seinem Lehrer Kallimachos. Apollonios schuf mit seinen *Argonautika* das einzig erhaltene griechische Großepos zwischen Homer und Nonnos. Das Epos schildert die Argonautenfahrt in hellenistischer Manier mit Psychologisierung, Genrebildern, Liebeshandlungen, Naturdarstellungen u.a.m. Das Werk fand lebhaftes Interesse und wurde auch ins Lateinische übersetzt.

Iason bei Phineus

Apollonios Rhodios, Argonautika II 309-345

Phineus' (ὁ γεραῖος) Rat die Symplegaden zu durchfahren:

Αὐτὸς δ' ἐν μέσσοισι παρ' ἐσχάρῃ¹ ἦσθ'² ὁ γεραῖος,
πέιρατα ναυτιλῆς ἐνέπων ἄνυσίν τε κελεύθου· (310)

„Κλυτὲ νυν· οὐ μὲν πάντα πέλει θέμις ὑμῖν³ δαῖται⁴
ἀτρεκές, ὅσσα δ' ὄρωρε⁵ θεοῖς φίλον, οὐκ ἐπικεύσω.
ἄασάμην⁶ καὶ πρόσθε Διὸς νόον ἀφραδίησιν
χρεῖων⁷ ἐξείης τε καὶ ἐς τέλος. ὦδε γὰρ αὐτὸς
βούλεται ἀνθρώποις ἐπιδευέα θέσφατα φαίνειν (315)
μαντοσύνης, ἵνα καὶ τι θεῶν χατέωσι⁸ νόοιο.

¹ ἡ ἐσχάρα: Herd

² ἦμαι: sitzen

³ ὑμῖν = ὑμῖν

⁴ ἐδάην (Aor.pass.): kennenlernen, erfahren

⁵ ὄρωμι (Perf.: ὄρωρα): entstehen

⁶ ἀάομαι: freveln

⁷ χρεῖων = χράων (Part.Präs):
weissagen

⁸ χατέω τινός: bedürfen

<p>Πέτρας⁹ μὲν πάμπρωτον ἀφορμηθέντες¹⁰ ἐμεῖο Κυανέας⁹ ὄψεσθε δύω ἀλὸς¹¹ ἐν ξυνοχῆσι¹². τάων¹³ οὐ τινά φημι διαμπερὲς ἐξάλασθαι¹⁴. οὐ γάρ τε ρίζησιν ἐρήρεινται¹⁵ νεάτησιν, ἀλλὰ θαμὰ ξυνίασιν¹⁶ ἐναντία ἀλλήλησιν εἰς ἓν, ὑπερθε δὲ πολλὸν¹⁷ ἀλὸς¹¹ κορθύεται ὕδωρ βρασσόμενον, στρηνὲς¹⁸ δὲ περὶ στυφελῆ βρέμει ἀκτῆ. τῶ¹⁹ νῦν ἡμετέρησι παραιφασίησι²⁰ πίθεσθε²¹, εἰ ἐτεὸν πυκινῶ τε νόφ μακάρων τ' ἀλέγοντες²² πείρετε²³, μηδ' αὐτως αὐτάγρετον οἶτον ὀλέσθαι²⁴ ἀφραδέως ἰθύετ' ἐπισπόμενοι νεότητι. οἰωνῶ δὴ πρόσθε πελειάδι²⁵ πειρήσασθαι, νηὸς ἄπο πρό μιν ἔντας²⁶, ἐφίεμαι. ἦν²⁷ δὲ δι' αὐτῶν πετράων Πόντονδε²⁸ σόη²⁹ περὺγεσσι δίηται³⁰, μηκέτι δὴν μηδ' αὐτοὶ ἐρητύεσθε κελεύθου, ἀλλ' εὖ καρτύναντες ἑαῖς ἐνὶ χερσὶν ἐρετμά τέμνεθ' ἀλὸς¹¹ στεινωπὸν³¹, ἐπεὶ φάος³² οὐ νύ τι τόσσον ἔσσετ' ἐν εὐχολῆσιν ὅσον τ' ἐνὶ κάρτει χερῶν· τῶ¹⁹ καὶ τᾶλλα μεθέντας³³ ὀνήιστον³⁴ πονέεσθαι θαρσαλέως· πρὶν δ' οὐ τι θεοὺς λίσσεσθαι ἐρύκω. εἰ δέ κεν ἀντικρὺ παμμένη³⁵ μεσσηγὺς ὄληται²⁴, ἄψορροι στέλλεσθαι, ἐπεὶ πολὺ βέλτερον εἶξαι³⁶ ἀθανάτοις· οὐ γάρ κε κακὸν μόρον ἐξάλαίσθε³⁷ πετράων, οὐδ' εἴ κε σιδηρεῖη πέλοι³⁸ Ἀργώ³⁹. ὦ μέλει, μὴ τλῆτε⁴⁰ παρἔξ ἐμὰ θέσφατα βῆναι, εἰ καὶ με τρὶς τόσσον ὀίεσθ' Οὐρανίδησιν⁴¹ ὅσον ἀνάρσιός εἰμι, καὶ εἰ πλεῖον, στυγέεσθαι· μὴ τλῆτ'⁴⁰ οἰωνοῖο πάρεξ ἔτι νηὶ περῆσαι. καὶ τὰ μὲν ὧς κε πέλη³⁸, τὼς ἔσσεται·</p>	<p>(320)</p> <p>(325)</p> <p>(330)</p> <p>(335)</p> <p>(340)</p>
---	--

- ⁹ πέτραι Κυανέαι: die (Schwarzen Felsen) Symplegaden
- ¹⁰ ἀφορμάομαι τινός: aufbrechen von, wegfahren von
- ¹¹ ἡ, ὁ ἄλς, ἀλός: Meer
- ¹² ἡ ξυνοχή: Zusammentreffen
- ¹³ τάων = τῶν
- ¹⁴ ἐξάλαομαι τινός: meiden, entgehen
- ¹⁵ ἐρείδω (Perf.pass. ἐρήρισμαι): sich anlehnen, sich stützen
- ¹⁶ ξύν-εἰμι: zusammenkommen
- ¹⁷ πόλλον = πολύ
- ¹⁸ στρηνῆς, -ές: streng, rau, scharf
- ¹⁹ τῶ: deshalb
- ²⁰ ἡ παραιφασία: Ermahnung, Warnung
- ²¹ πίθεσθε: Imper. Aor. med. von πείθομαι
- ²² ἀλέγω τινός: auf etwas achten, berücksichtigen
- ²³ πείρω: durchdringen, durchfahren
- ²⁴ ὄλλυμαι (Aor. ὀλόμην): zugrunde gehen, untergehen
- ²⁵ ἡ πελειάς, -άδος: Taube
- ²⁶ ἦμι (Part. Aor. εἶς, ἔντος): aussenden
- ²⁷ ἦν = ἕάν
- ²⁸ Πόντονδε: zum Pontos (Schwarzen Meer)
- ²⁹ σόος 3: heil, unversehrt
- ³⁰ δίεμαι: fliegen, fliehen
- ³¹ ὁ στεινωπός: Meerenge
- ³² τὸ φάος, -ους: Rettung, Lebenslicht
- ³³ μεθίημι: loslassen, sich von etwas losmachen
- ³⁴ ὀνήιστον: es ist am besten, nützlichsten
- ³⁵ πέτομαι (Aor. ἐπάμην): fliegen (Subjekt dazu ist die Taube)
- ³⁶ εἶκω (Inf. Aor. εἶξαι): nachgeben, zurückweichen
- ³⁷ ἐξάλαομαι: entrinnen
- ³⁸ πέλω: werden, sein
- ³⁹ ἡ Ἀργώ, Ἄργους: (Schiff) Argo
- ⁴⁰ τλῆναι (Imper. Aor. τλῆτε): wagen
- ⁴¹ οἱ Οὐρανίδαι, -ων: die Olympischen Götter

Lukian, Charon oder die Betrachtung der Welt

Lukianos (120 – 180 n.Chr.) aus Samosata in Syrien war zunächst erfolgreicher Wanderredner, ehe er sich in Athen niederließ und sich der philosophisch-satirischen Schriftstellerei widmete. Die folgenden Textstellen stammen aus seinem Dialog *Charon oder die Betrachtung der Welt*. In diesem witzig-ernsten Desillusionsspektakel betrachtet der Fährmann der Unterwelt gemeinsam mit dem Götterboten Hermes das Treiben der Sterblichen. Der Perspektivenwechsel zeigt: Angesichts ihrer Vergänglichkeit zeigen sich Dinge, Ereignisse, Menschen in ihrer Wahrheit.....

cap.1

<p>ΧΑΡΩΝ Η ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΝΤΕΣ</p> <p>ΕΡΜΗΣ</p> <p>Τί γελᾷς, ὦ Χάρων; ἢ τί τὸ πορθμεῖον¹ ἀπολιπῶν δεῦρο ἀνελήλυθας εἰς ²τὴν ἡμετέραν² οὐ πάνυ εἰωθῶς³ ἐπιχωριάζειν⁴ τοῖς ἄνω πράγμασιν;</p> <p>ΧΑΡΩΝ</p> <p>Ἐπεθύμησα, ὦ Ἑρμῆ, ἰδεῖν ὅποιά ἐστι τὰ ἐν τῷ βίῳ καὶ ἃ πράττουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐν αὐτῷ ἢ τίνων στερούμενοι⁵ πάντες οἰμώζουσι⁶ κατιόντες παρ' ἡμᾶς· οὐδεὶς γὰρ αὐτῶν ἀδακρυτὶ διέπλευσεν⁷. αἰτησάμενος οὖν παρὰ τοῦ Ἄιδου καὶ αὐτὸς ὥσπερ ⁸ὁ Θετταλὸς ἐκεῖνος νεανίσκος⁸ μίαν ἡμέραν λιπόνεως⁹ γενέσθαι ἀνελήλυθα ἐς τὸ φῶς, καί μοι δοκῶ ¹⁰εἰς δέον¹⁰ ἐντετυχηκέναι σοι· ξεναγήσεις γὰρ εἴ οἶδ' ὅτι με συμπερινοστῶν καὶ δεῖξεις ἕκαστα ὡς ἂν εἰδῶς ἅπαντα.</p>	<p>¹ τὸ πορθμεῖον: Kahn, Fähre</p> <p>² τὴν ἡμετέραν: erg. χώραν</p> <p>³ εἰωθῶς: part. pf. zu ἔθω: gewohnt sein</p> <p>⁴ ἐπιχωριάζω: aufsuchen, kommen zu</p> <p>⁵ στερέω τινός: etwas entbehren, nicht haben</p> <p>⁶ οἰμώζω: wehklagen, jammern</p> <p>⁷ διαπλέω: hinüberfahren</p> <p>⁸ ὁ Θετταλὸς ἐκεῖνος νεανίσκος: gemeint ist Protesilaos aus Thessalien. Er wurde als erster Held vor Troja getötet, aber von Hermes für einen Tag auf die Erde zurückgebracht.</p> <p>⁹ ὁ λιπόνεως: Deserteur (vom Schiff)</p> <p>¹⁰ εἰς δέον: zur rechten Zeit</p>
---	---

Hermes hat Gebirge aufeinander getürmt, ganz oben den Parnass, von wo sich nun den beiden ein guter Überblick bietet:

cap. 5 - 6

<p>ΕΡΜΗΣ</p> <p>σὺ δέ μοι ἤδη ἐν κύκλῳ περιβλέπων ἐπισκόπει ἅπαντα.</p> <p>ΧΑΡΩΝ</p> <p>Ὅρῳ γῆν πολλὴν καὶ λίμνην¹ τινὰ μεγάλην περιρρέουσιν καὶ ὄρη καὶ ποταμοὺς ²τοῦ Κωκυτοῦ καὶ Πυριφλεγέθοντος² μείζονας καὶ ἄνθρωπους πάνυ μικροὺς καὶ τινας φωλεοὺς³ αὐτῶν.</p> <p>ΕΡΜΗΣ</p> <p>Πόλεις ἐκεῖναί εἰσιν, οὗς φωλεοὺς³ εἶναι νομίζεις.</p> <p>ΧΑΡΩΝ</p> <p>Οἶσθα οὖν, ὦ Ἑρμῆ, ὡς οὐδὲν ἡμῖν πέπρακται, ἀλλὰ μάτην⁴ τὸν Παρνασσὸν αὐτῇ Κασταλίᾳ⁵ καὶ τὴν Οἶτην⁶ καὶ τὰ ἄλλα ὄρη μετεκινήσαμεν;</p>	<p>¹ ἡ λίμνη: See, Teich</p> <p>² Kokytos, Periphlegeton: Unterweltsflüsse</p> <p>³ ὁ φωλεός: Lager, Nest</p> <p>⁴ μάτην: vergeblich</p> <p>⁵ Kastalische Quelle (bei Delphi)</p> <p>⁶ Oita: Gebirge</p>
---	--

ΕΡΜΗΣ

Ὅτι τί;

ΧΑΡΩΝ

Οὐδὲν ἀκριβὲς ἐγὼ γοῦν ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ ὀρῶ· ἐδεόμην⁷ δὲ οὐ πόλεις καὶ ὄρη αὐτὸ μόνον ὥσπερ ἐν γραφαῖς⁸ ὀρᾶν, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς καὶ ἃ πράττουσι καὶ οἷα λέγουσιν. ὥσπερ ὅτε με τὸ πρῶτον ἐντυχὼν εἶδες γελῶντα καὶ ἤρου⁹ γε ὅ τι γελῶν, ἀκούσας τινὸς ἤσθην¹⁰ εἰς ὑπερβολήν¹⁰.

ΕΡΜΗΣ

Τί δὲ τοῦτο ἦν;

ΧΑΡΩΝ

Ἐπὶ δεῖπνον, οἶμαι, κληθεῖς¹¹ τις ὑπό τινος τῶν φίλων ἐς τὴν ὑστεραίαν¹², “Μάλιστα¹³ ἤξω,” ἔφη, καὶ μεταξὺ λέγοντος ἀπὸ τοῦ τέγους¹⁴ κεραμῖς¹⁵ ἐμπεσοῦσα οὐκ οἶδ' ὅτου κινήσαντος ἀπέκτεινεν αὐτόν. ἐγέλασα οὖν οὐκ ἐπιτελέσαντος τὴν ὑπόσχεσιν¹⁶. ἔοικα¹⁷ δὲ καὶ νῦν ὑποκαταβήσεσθαι, ὡς μᾶλλον βλέπομι καὶ ἀκούοιμι.

⁷ δέομαι: wünschen, wollen

⁸ ἡ γραφή: Gemälde

⁹ ἔρομαι: fragen

¹⁰ εἰς ὑπερβολήν: über die Maßen

¹¹ ἐκλήθην: zu καλέω: (hier:) einladen, zu sich rufen

¹² ἡ ὑστεραία: der folgende Tag

¹³ μάλιστα: (in der Antwort:) ja, gewiss

¹⁴ τὸ τέγος, οὐς: Dach

¹⁵ ἡ κεραμίς: Ziegel

¹⁶ ἡ ὑπόσχεσις: das Versprechen

¹⁷ ἔοικα + inf.: mir ist danach

Hermes und Charon haben verschiedene Menschen in ihrem Tun beobachtet, zuletzt Krösus und Solon:

cap. 11

ΧΑΡΩΝ

[...] ἀλλὰ τίνας ἐκείνους ὁ Κροῖσος ἐκπέμπει ἢ τί ἐπὶ τῶν ὤμων φέρουσι;

ΕΡΜΗΣ

Πλίνθους¹ τῷ Πυθίῳ χρυσᾶς ἀνατίθησι μισθόν² τῶν χρησμάτων, ὑφ' ὧν καὶ ἀπολεῖται μικρὸν ὕστερον· φιλόμαντις δὲ ἀνήρ ἐκτόπως³.

ΧΑΡΩΝ

Ἐκεῖνο γάρ ἐστιν ὁ χρυσός, τὸ λαμπρὸν ὃ ἀποστίλβει⁴, τὸ ὑπωχρον⁵ μετ' ἐρυθήματος; νῦν γὰρ πρῶτον εἶδον, ἀκούων ἀεί.

ΕΡΜΗΣ

Ἐκεῖνο, ὦ Χάρων, τὸ αἰοίδιμον⁶ ὄνομα καὶ περιμάχητον.

ΧΑΡΩΝ

Καὶ μὴν οὐχ ὀρῶ ὅ τι τὸ ἀγαθὸν αὐτῷ πρόσσεστιν, εἰ μὴ ἄρα ἔν τι μόνον, ὅτι βαρύνονται⁷ οἱ φέροντες αὐτό.

ΕΡΜΗΣ

¹ ἡ πλίνθος: Klumpen, Barren

² ὁ μισθός: Honorar, Bezahlung

³ ἐκτόπως: außergewöhnlich

⁴ ἀποστίλβω: glänzen

⁵ ὑπωχρος 2: etwas blass

⁶ αἰοίδιμος 2: besungen, berühmt

⁷ βαρύνω: beschweren, quälen

Οὐ γὰρ οἴσθα ὅσοι πόλεμοι διὰ τοῦτο καὶ ἐπιβουλαὶ⁸ καὶ ληστήρια⁹ καὶ ἐπιπορκίαι¹⁰ καὶ φόνοι καὶ δεσμὰ¹¹ καὶ ἐμπορία¹² καὶ δουλείαι;

ΧΑΡΩΝ

Διὰ τοῦτο, ὦ Ἑρμῆ, τὸ μὴ πολὺ τοῦ χαλκοῦ διαφέρων; οἶδα γὰρ τὸν χαλκόν, ὀβολόν, ὡς οἴσθα, παρὰ τῶν καταπλεόντων ἐκάστου ἐκλέγων.

ΕΡΜΗΣ

Ναί· ἀλλὰ ὁ χαλκὸς μὲν πολὺς, ὥστε οὐ πάνυ σπουδάζεται¹³ ὑπ' αὐτῶν· τοῦτον δὲ ὀλίγον ἐκ πολλοῦ τοῦ βάθους οἱ μεταλλεύοντες¹⁴ ἀνορύττουσι¹⁵. πλὴν¹⁶ ἀλλὰ ἐκ τῆς γῆς καὶ οὔτος ὥσπερ ὁ μόλυβδος¹⁷ καὶ τὰ ἄλλα.

ΧΑΡΩΝ

Δεινὴν τινα λέγεις τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀβελτερίαν¹⁸, οἷ τοσοῦτον ἔρωτα ἐρῶσιν ὠχροῦ¹⁹ καὶ βαρέος κτήματος.

⁸ ἡ ἐπιβουλή: Anschlag

⁹ τὸ ληστήριον: Raubzug

¹⁰ ἡ ἐπιπορκία: Meineid, Eidbruch

¹¹ τὰ δέσμα (Pl.): Kerker, Gefangenschaft

¹² ἡ ἐμπορία: Handel

¹³ σπουδάζω: (pass:) geschätzt werden

¹⁴ μεταλλεύω: nach Metall graben

¹⁵ ἀνορύττω: ausgraben

¹⁶ πλὴν: freilich

¹⁷ ὁ μόλυβδος: Blei

¹⁸ ἡ ἀβελτερία: Dummheit

¹⁹ ὠχρός 3: blassgelb

Nach aufmerksamer Beobachtung fasst Charon seine Eindrücke zusammen:

cap. 18 -19

ΧΑΡΩΝ

Ὅρῳ ταῦτα πάντα καὶ πρὸς ἐμαυτὸν γε ἐννοῶ, ὅ τι τὸ ἡδὺ αὐτοῖς παρὰ τὸν βίον ἢ τί ἐκεῖνό ἐστιν, οὗ στερούμενοι¹ ἀγανακτοῦσιν². ἦν γοῦν τοὺς βασιλέας αὐτῶν ἴδις τις, οἵπερ εὐδαιμονέστατοι εἶναι δοκοῦσιν, ἔξω³ τοῦ ἀβεβαίου⁴ ὡς φῆς καὶ ἀμφιβόλου⁵ τῆς τύχης, πλείω τῶν ἡδέων τὰ ἀνιαρὰ⁶ εὐρήσει προσόντα αὐτοῖς, φόβους καὶ ταραχὰς καὶ μίση καὶ ἐπιβουλάς καὶ ὀργὰς καὶ κολακείας⁷. τούτοις γὰρ ἅπαντες σύνεισιν. ἐὼ πένθη⁸ καὶ νόσους καὶ πάθη ἐξ ἰσοτιμίας⁹ δηλαδὴ¹⁰ ἄρχοντα αὐτῶν· ὅπου¹¹ δὲ τὰ τούτων πονηρά, λογίζεσθαι καιρὸς οἷα τὰ τῶν ιδιωτῶν¹² ἂν εἶη.

Ἐθέλω δ' οὖν σοι, ὦ Ἑρμῆ, εἰπεῖν, ὅτινι εἰκέναι μοι ἔδοξαν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὁ βίος ἅπας αὐτῶν. ἤδη ποτὲ πομφόλυγας¹³ ἐν ὕδατι ἐθεάσω ὑπὸ κρουνοῦ¹⁴ τινι καταράττοντι¹⁵ ἀνισταμένας; τὰς φουσαλλίδας¹⁶ λέγω, ἀφ' ὧν συναγείρεται ὁ ἀφρός· ἐκείνων τοίνυν τινὲς μὲν μικραὶ εἰσι καὶ αὐτίκα ἐκραγεῖσαι¹⁷ ἀπέσβησαν, αἱ δ' ἐπὶ πλέον διαρκοῦσι¹⁸. καὶ προσχωρουσῶν αὐταῖς τῶν ἄλλων αὐταὶ ὑπερφυσώμεναι¹⁹ ἐς μέγιστον ὄγκον²⁰ αἴρονται²¹, ἔπειτα μέντοι κάκεῖναι πάντως ἐξερράγησάν¹⁷ ποτε· οὐ γὰρ οἷόν τε ἄλλως

¹ στερέω τινός: (einer Sache) berauben

² ἀγανακτέω: unglücklich sein

³ ἔξω (praep. + gen.): abgesehen von

⁴ ἀβεβαίος 2: unbeständig

⁵ ἀμφίβολος 2: ungewiss, zweifelhaft

⁶ ἀνιαρός 3: lästig, unangenehm

⁷ ἡ κολακεία: Schmeichelei

⁸ τὸ πένθος, οὐς: Kummer, Leid

⁹ ἐξ ἰσοτιμίας: gleich, ohne Unterschied

¹⁰ δηλαδὴ: klarerweise, natürlich

¹¹ ὅπου: da, wofern

¹² ὁ ιδιώτης: gewöhnlicher Bürger

¹³ ὁ πομφόλυξ, ὕγος: (Wasser-) Blase

¹⁴ ὁ κρουνός: Quelle, Laufbrunnen

¹⁵ καταράττω: herabstürzen

¹⁶ ἡ φουσαλίς, ἴδος: Wasserblase

¹⁷ ἐξερραγῆν: pass. aor. zu ἐκρήγνυμι: (pass:) zerbrechen

¹⁸ διαρκέω: aushalten

¹⁹ ὑπερφύομαι: hinauswachsen

²⁰ ὁ ὄγκος: Umfang

γενέσθαι. τοῦτό ἐστιν ὁ ἀνθρώπου βίος· ἅπαντες ὑπὸ πνεύματος ἐμπεφουσημένοι²² οἱ μὲν μείζους, οἱ δὲ ἐλάττους· καὶ οἱ μὲν ὀλιγοχρόνιον ἔχουσι καὶ ὠκύμορον²³ τὸ φύσημα²⁴, οἱ δὲ ἅμα τῷ συστήναι ἐπαύσαντο· πᾶσι δ' οὖν ἀπορραγῆναι ἀναγκαῖον.

ΕΡΜΗΣ

Οὐδὲν χεῖρον σὺ τοῦ Ὀμήρου²⁵ εἶκασας, ὦ Χάρων, ὅς φύλλοις τὸ γένος αὐτῶν ὁμοιοῖ.

²¹ αἶρω: (med.): sich erheben, sich aufblähen

²² ἐμφύω: ein- / auffüllen

²³ ὠκύμορος 2: frühen Tod erleidend

²⁴ τὸ φύσημα, ατος: Blase

²⁵ vgl. Ilias 6,146 ff.: *Gleich wie die Blätter im Walde, so der Menschen Geschlecht, dies wächst und jenes verschwindet.*

Zuletzt möchte Charon noch einen Blick auf die berühmtesten Städte werfen, besonders auf Troja:

cap. 23 – 24

ΧΑΡΩΝ

πολλοὺς γοῦν μέμνημαι διαπορθμεύσας ἐκεῖθεν¹, ὡς δέκα ὄλων ἐτῶν μὴ νεωλκῆσαι² μηδὲ διαψύξαι³ τὸ σκαφίδιον⁴.

ΕΡΜΗΣ

Ἦ Νίνο⁵ μὲν, ὦ πορθμεῦ, ἀπόλωλεν ἤδη καὶ οὐδὲ ἵχνος ἔτι λοιπὸν αὐτῆς, οὐδ' ἂν εἴποις ὅπου ποτὲ ἦν· ἡ Βαβυλῶν δέ σοι ἐκείνη ἐστὶν ἡ εὐπυργος⁶, ἡ τὸν μέγαν περίβολον⁷, οὐ μετὰ πολὺ καὶ αὐτὴ ζητηθησομένη ὥσπερ ἡ Νίνο⁵. Μυκῆνας δὲ καὶ Κλεωναί⁸ αἰσχύνομαι δεῖξαι σοι, καὶ μάλιστα τὸ Ἴλιον. ἀποπνίξεις⁹ γὰρ εὖ οἶδ' ὅτι τὸν Ὀμηρον κατελθὼν ἐπὶ τῇ μεγαληγορίᾳ¹⁰ τῶν ἐπῶν. πλήν¹¹ ἀλλὰ πάλαι μὲν ἦσαν εὐδαίμονες, νῦν δὲ τεθναῖσι καὶ αὐται· ἀποθνήσκουσι γάρ, ὦ πορθμεῦ, καὶ πόλεις ὥσπερ ἄνθρωποι [...]

ΧΑΡΩΝ

Παπαῖ¹² τῶν ἐπαίνων, Ὀμηρε, καὶ τῶν ὀνομάτων, Ἴλιος ἱρή καὶ εὐρύαγια¹³ καὶ εὐκτίμενα¹⁴ Κλεωναί⁸.

¹ ἐκεῖθεν: seil „von Troja“

² νεωλκῆω: das Schiff an Land ziehen

³ διαψύχω: durch- auslüften

⁴ τὸ σκαφίδιον: kleines Böttchen, Kahn

⁵ ἡ Νίνο: (die Stadt) Ninive

⁶ εὐπυργος 2: mit schönen Türmen

⁷ ὁ περίβολος: Ringmauer

⁸ αἱ Κλεωναί: (die Stadt) Kleonai

⁹ ἀποπνίγω: erdrosseln

¹⁰ ἡ μεγαληγορία: Angeberei, Großsprecherei

¹¹ πλήν: freilich

¹² παπαῖ: ach!

¹³ εὐρύαγια (fem. epi): breitstraßig

¹⁴ εὐκτίμενος 2: gut gebaut

Der Dialog endet mit folgendem Worten:

cap. 24

ΧΑΡΩΝ

Εὖ γε ἐποίησας, ὦ Ἑρμῆ· εὐεργέτης εἰς αἰεὶ ἀναγεγράψη, ὠνάμην¹ γάρ τι διὰ σὲ τῆς ἀποδημίας. — οἷᾶ ἐστὶ τὰ τῶν κακοδαιμόνων ἀνθρώπων πράγματα — βασιλεῖς, πλίνθοι χρυσαῖ, [...] μάχαι· Χάρωνος δὲ οὐδεὶς λόγος.

¹ ὠνήμην (med.aor. zu ὀνήμημι) τινός: Nutzen haben von etwas

„es ist alles lächerlich, wenn man an den Tod denkt“

Thomas Bernhard